

УДК 377.1.: 37.013.42

Л.М.Петренко

Інститут професійно-технічної освіти НАПН України

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

У статті висвітлюються сутність поняття "соціальна інформація", результати аналізу її складових як соціального явища, система імперативної соціальної інформації в управлінні професійно-технічним навчальним закладом.

Постановка проблеми і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Своєчасне і успішне розв'язання наукових, освітніх, виробничих проблем і завдань у сфері професійно-технічної освіти забезпечується раціональним і оптимальним управлінням, яке має спиратися на необхідні, достатні та об'єктивні інформаційні потоки. У зв'язку з цим актуалізується проблема інформаційного забезпечення діяльності керівників професійно-технічних навчальних закладів, що в свою чергу зумовлює необхідність опанування сучасними механізмами пошуку, відбору, переробки і структурування великих обсягів інформації, її адаптації до специфічних умов функціонування закладів.

З метою визначення сутності соціальної інформації і її використання в управлінні професійно-технічним навчальним закладом як соціальною системою ми виходили з того, що *інформація* (франц. information < inform надаю форму, створюю уявлення про щось, зображаю) – це: 1) відомості про які-небудь події, ситуацію, чийсь діяльність тощо; 2) повідомлення про що-небудь; 3) сукупність знань про навколишній світ [11, с. 314]. Аналіз цього концепту здійснено на сторінках Вільної енциклопедії Вікіпедія [1]. З огляду на заявлену проблему нашого дослідження ми звернули увагу на соціальний аспект інформації, яка в суспільних відносинах виступає як складне соціально-психологічне, науково-методологічне, філософське, правове явище. Синергетика цих ознак інформації забезпечує ефективне функціонування соціально-педагогічних систем, зокрема професійно-технічних навчальних закладів. У теорії управління інформацією називають ті повідомлення, які «отримує» система із зовнішнього середовища при адаптивному управлінні (приспосованні, самозбереженні системи управління) [1].

Значення інформації для внутрішнього управління професійно-технічним навчальним закладом та його зовнішніх контактів важко переоцінити. Особливої ваги вона набуває для прийняття управлінських рішень, у зв'язку з чим вважається обмеженим і дорогим ресурсом розвитку організації за усіма напрямками. Нині відбувається активний процес створення інформаційного ресурсу і баз даних з використанням інформаційно-аналітичної системи ПРОФТЕХ Департаментом професійно-технічної освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Інститутом професійно-технічної освіти НАПН України та пілотними регіональними інформаційно-аналітичними центрами за підтримки Проекту ЄС TACIS «Підвищення ефективності управління професійно-технічною освітою на регіональному рівні в Україні». Тобто здійснюється формування інформаційно-комунікаційного управлінського середовища в системі професійно-технічної освіти. Очевидно, «...успішна реалізація запитів учнів, що прагнуть опанувати робітничу професію, їхніх батьків, роботодавців і менеджерів освіти неможлива на разі без функціонування єдиної інтегрованої інформаційно-аналітичної системи збору, аналізу і систематизації інформації, що адекватно відображає не лише стан діяльності кожного ПТНЗ, але й забезпечує розробку прогнозів і сценаріїв їхнього розвитку з метою планування і управління в системі ПТО; визначення стратегічних пріоритетів модернізації системи управління ПТО, зокрема, оптимізації структури освітньої мережі регіональної системи ПТО, зміни механізмів роботи з кадрами, зміни функціонування і моніторингу якості освіти в регіональному розрізі» [3, с. 67].

Таким чином, інформаційні потоки, з якими матимуть справу керівники професійно-технічних навчальних закладів, зростатимуть. У зв'язку з цим виникла необхідність набуття ними знань, умінь, навичок, досвіду роботи з інформацією різного призначення і характеру, тобто розвитку інформаційно-аналітичної компетентності. Адже саме уміння керівного складу ефективно розпоряджатися наявною інформацією є одним з основних чинників підвищення конкурентоспроможності професійно-технічних навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми. До проблеми управління соціальними процесами, вироблення рішень на основі аналізу

великих масивів інформації прикутий інтерес учених самих різних галузей науки. У цьому напрямі із середини минулого століття активно працюють економісти, кібернетики, філософи, психологи, педагоги, юристи, соціологи.

Філософський аналіз інформаційного аспекту дійсності та діяльності, яка виникає на її основі, проблеми інформатизації та комп'ютеризації суспільного виробництва, науки, суспільної свідомості та деякі інші сторони життя суспільства здійснено в дослідженнях Ю. Абрамова, Н. Ващекина, В. Ільганаєвої, В. Ешбі, В. Мягкова, У. Рейворда, А. Суханова, М. Трифонова, А. Урсула. Особливості науково-технічної інформації вивчали І. Блох, Л. Бриллюен, С. Злочевський, С. Кулешов, Ю. Севастьянов, А. Фанстейн. Проблеми інформаційного забезпечення менеджменту досліджували Л. Вінарик, А. Дерев'янка, Н. Дніпренко, Б. Єлепов, О. Єлчанінова, Р. Іванов, Г. Закутіна, Л. Козачков, А. Мамиконов, О. Матвієнко, Д. Ніколас, П. Орлов, О. Соснін, В. Тарасенко, В. Чистяков С. Шапіро. Науковий пошук А. Антонова, Б. Горбачевського, Л. Кедровської, О. і Т. Шилейко спрямовано на виявлення психологічної природи інформації. Плеяда вітчизняних і зарубіжних учених досліджує потенціал і ефективність освітньо-інформаційної політики, педагогічні проблеми інформаційної діяльності, використання інформаційних технологій в навчально-виховному процесі та професійній підготовці фахівців (Н. Апатова, Н. Баловсяк, В. Биков, Т. Богданова, Н. Гайсинюк, О. Гончарова, В. Гуменюк, М. Жалдак, Л. Забродська, Л. Калініна, Г. Кедровіч, Г. Козлакова, В. Лунячек, О. Матвієнко, Н. Тверезовська, Л. Хромченко, А. Ярошенко та інші.

Таким чином, останні роки відзначені вагомими результатами щодо розвитку теорії інформації, досліджена і на достатньому рівні розроблена проблематика інформації та інформаційних процесів у системі соціального управління і менеджменту, здійснені численні пошуки та отримані суттєві здобутки у напрямі інформатизації навчально-виховного процесу в освітній галузі.

Водночас поза увагою дослідників залишилася проблема розроблення системи соціальної інформації в управлінні професійно-технічним навчальним закладом. Нестача наукових рекомендацій в цьому аспекті відчувається в практичній діяльності керівників сфери професійної освіти і навчання, розвитку їхнього особистісного потенціалу. Сьогодні очевидною є суперечність між потребою вдосконалення системи соціальної інформації в управлінні професійно-технічними навчальними закладами і недостатньою розробленістю цієї проблеми в наукових дослідженнях. На розв'язання цієї суперечності спрямоване зазначене дослідження.

Його **метою** є розробка і обґрунтування системи соціальної інформації в управлінні професійно-технічним навчальним закладом. Основними **завданнями** заявленої проблеми дослідження визначено: вивчення теоретико-методологічних основ створення системи соціальної інформації в управлінні; уточнення сутності поняття «соціальна інформація»; визначення основних елементів системи соціальної інформації та їх характеристики в контексті управління професійно-технічним навчальним закладом.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розвиток інформаційного суспільства суттєво змінює статус інформації, об'єми якої найімовірно зростають, і водночас сьогодні від керівників професійно-технічних навчальних закладів часто можна почути про нестачу інформації. У своєму монографічному дослідженні А.О. Ярошенко цей феномен пояснює тим, що «інформація в своїй основі несе як позитивний, так і негативний потенціал» [12, с. 230]. Отримуючи значні обсяги широкодоступної інформації, можна спостерігати перенасиченість інформаційного поля. Поряд з важливою інформацією, яка створює позитивні можливості, в сфері управлінської діяльності виявляється багато зайвої, непотрібної, що спричиняє негативні наслідки. Така ситуація вимагає регулювання найрізноманітніших процесів, пов'язаних з її споживанням і використанням на всіх рівнях ієрархії управління. З погляду теорії менеджменту існує закономірність: чим більше рівнів управління, тим більше спотворюється інформація на шляху до виконавця. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне зауважити, що процеси децентралізації управління в системі професійної освіти і навчання є на часі. Вони значною мірою не тільки розширюють автономію суб'єктів управлінської діяльності, але й скорочують цей шлях.

Досліджуючи проблеми освітньо-інформаційної політики в Україні, А. О. Ярошенко зазначає, що в сучасних умовах «...актуальним є переусвідомлення багатьох концептуальних основ використання інформації в освітній системі держави, що передбачає: а) мобілізацію творчого потенціалу науки на всебічне науково-теоретичне обґрунтування освітньо-інформаційної політики держави; б) розробку та проведення теоретико-прикладних досліджень, вивчення досвіду

розвинутих зарубіжних держав у сфері інформаційно-освітньої політики, а також українського досвіду; в) формування методичної бази освітньо-інформаційної політики держави і методичних структур у ланках державного управління; г) підтримку суспільних науково-дослідних проектів у сфері інформаційної політики держави; д) координацію зусиль суспільних і державних наукових і дослідних установ щодо наукового обґрунтування ефективності освітньо-інформаційної політики держави та інше» [12, с. 233]. Отже, вироблення і теоретична систематизація об'єктивних знань про використання інформації в практиці управління професійно-технічними навчальними закладами відповідає вимогам часу. Адже «...наукові знання є не тільки результатом наукового дослідження, але й способом зміни практики до кращого» [10, с. 7].

Повертаючись до об'єкта нашого дослідження, вбачається важливим з'ясування основних понять і категорій, а також сутності соціальної інформації, зокрема в контексті використання її в управлінні професійно-технічними навчальними закладами. Одним з провідних понять цього дослідження є категорія «соціальна інформація». Н. Ващекин і Ю. Абрамов зазначають, що *соціальна інформація* це «...матеріалізоване відображення суспільством як самої соціальної форми руху матерії, так і всіх інших форм її руху в тій мірі, в якій вони використовуються суспільством, залучені в суспільне життя» [2, с. 28].

Основи теорії соціальної інформації як важливого чинника наукового управління суспільством закладено ще в минулому столітті. Дослідники цієї проблеми підкреслюють, що поняття соціальної інформації співпадає за своєю суттю із поняттям матеріалізованого і узагальненого знання. Соціальна інформація це та частина знань, яка будучи зафіксованою на матеріальних носіях і виражена знаковою системою, включається в комунікативний, міжсуб'єктний процес. Її сприйняття змінює рівень знань людей і сприяє перетворенню та використанню в різних сферах діяльності. Рух інформації у суспільстві підпорядкований кібернетичним закономірностям і водночас обумовлюється специфічними соціальними закономірностями. Результати дослідження свідчать, що соціальна інформація є найбільш складною і досконалою формою інформації [2, с. 26-31]. Відомо, що «...будь-який більш-менш складний об'єкт розглядається як відносно самостійна система зі своїми особливостями функціонування і розвитку» [11, с. 143]. Системний підхід як принцип пізнання, ґрунтується на ідеях цілісності і відносної незалежності об'єктів, існуючих в цілісному світі. Його використання передбачає представлення досліджуваного об'єкта як певної системи, що характеризується елементним складом; структурою як формою взаємозв'язку елементів; функціями елементів і цілого; єдністю внутрішнього і зовнішнього середовища системи; законами розвитку системи та її складових [11, с. 143]. Таким чином, системне пізнання передбачає визначення складу, структури та організації елементів і частин соціальної інформації як системи, виявлення головних зв'язків між ними. У зв'язку з цим нами була проаналізована наукова література з філософії, кібернетики, інформатики, управління і менеджменту, соціології і педагогіки.

Це уможливило зробити висновки щодо необхідності розроблення системи соціальної інформації в управлінні професійно-технічними навчальними закладами. У розв'язку цієї проблеми можна підійти, *по-перше*, як до соціального явища; *по-друге*, представити дану категорію як «діяльність (дії) щодо одержання, використання, поширення (розповсюдження) інформації у певному соціальному середовищі» [9, с. 10]; *по-третє*, ґрунтуючись на положеннях теорії управління, відобразити в системі соціальної інформації структуру професійно-технічного навчального закладу як організації.

Вивчення наукових джерел і вітчизняної законодавчої бази дозволили нам виявити основні види соціальної інформації, які ми розглядаємо як окремі елементи, що складають її організаційну структуру. Це:

- *інформація довідково-енциклопедичного характеру* – систематизовані, документовані або публічно оголошені відомості про суспільство, державне життя і навколишнє середовище. Основними джерелами є: енциклопедії, словники, довідники, рекламні повідомлення та оголошення, путівники, картографічні матеріали тощо; довідки, що даються уповноваженими на те державними органами та органами місцевого та регіонального самоврядування, об'єднаннями громадян, організаціями, їхніми працівниками та автоматизованими інформаційними системами (Ст. 24 Закону України «Про інформацію») [6];

- *статистична інформація* – офіційна документована державна інформація, що дає кількісну характеристику подій та явищ, які відбуваються в економіці, соціальній, культурній та інших сферах життя України. Основними джерелами є: первинні та статистичні дані щодо респондентів, які підлягають статистичним спостереженням; адміністративні дані органів

державної влади, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб; дані банківської і фінансової статистики, статистики платіжного балансу тощо; оцінки та розрахунки, що здійснюються на основі зазначених вище даних (Ст. 7 Закону України «Про державну статистику») [4];

- *масова інформація* публічно поширювана друкована та аудіовізуальна інформація. Основними джерелами є: аудіовізуальна інформація: радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис тощо; друковані засоби: періодичні друковані видання газети, журнали, бюлетені тощо і разові видання з визначеним тиражем (Ст. 20 Закону України «Про інформацію») [6];

- *інформація державних органів та органів місцевого самоврядування* – офіційно документована інформація, яка створюється в процесі поточної діяльності законодавчої, виконавчої та судової влади, органів місцевого і регіонального самоврядування. Основними джерелами є: законодавчі акти України, інші акти, що приймаються Верховною Радою та її органами, акти Президента України, підзаконні нормативні акти, ненормативні акти державних органів, акти органів місцевого і регіонального самоврядування (Ст. 21 Закону України «Про інформацію») [6];

- *документована інформація*, яка підготовлена і призначена для задоволення потреб користувачів (Ст. 1 Закону України «Про національну програму інформатизації») [8];

- *науково-технічна інформація* – документовані або публічно оголошені відомості про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності (Ст. 1 Закону України «Про науково-технічну інформацію») [7];

- *правова інформація* – сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення, боротьбу з ними та їх профілактику тощо. Основними джерелами є: Конституція України, інші законодавчі та підзаконні нормативні правові акти, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного права; ненормативні правові акти, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи тощо (Ст. 22 Закону України «Про інформацію») [6];

- *інформація про особу* – сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про особу (персональними даними є: національність, освіта, сімейний стан, віросповідання, стан здоров'я, адреса, дата і місце народження). Основними джерелами є: видані на ім'я особи документи, підписані нею документи, а також відомості про особу, зібрані державними органами влади та органами місцевого і регіонального самоврядування в межах своїх повноважень (Ст. 23 Закону України «Про інформацію») [6];

- *соціологічна інформація* – документовані або публічно оголошені відомості про ставлення окремих громадян до суспільних подій та явищ, процесів, фактів. Основними джерелами є: документовані або публічно оголошені відомості, в яких відображено результати соціологічних опитувань, спостережень та інших соціологічних досліджень (Ст. 25 Закону України «Про інформацію») [6];

- *інформація в автоматизованих системах* сукупність усіх даних і програм в автоматизованих системах незалежно від засобу їх фізичного та логічного представлення (Ст. 1 Закону України «Про захист інформації в автоматизованих системах») [5].

У повсякденній практичній діяльності керівники професійно-технічних навчальних закладів мають справу з різними видами зазначеної вище соціальної інформації для розроблення управлінських рішень, їх реалізації та координації дій. Усі ці види інформації складають систему. Вважаємо за доцільне зазначити, що з погляду теорії гіперсистем система соціальної інформації є підсистемою другого порядку до системи першого порядку — управління соціальною системою. Зміст досліджуваної нами системи визначається конкретною сферою суспільних відносин – професійною освітою і навчанням залежно від форми (професійно-технічний навчальний заклад), а також системи організації управління. Всі елементи цієї системи підпорядковані одній меті – забезпечення потреби управління соціальними системами [9, с. 25], зокрема професійно-технічними навчальними закладами. Слід зазначити, що керівники професійно-технічних навчальних закладів постійно мають справу з інформацією як необхідним засобом розробки управлінських рішень та їх реалізації. Від належного і раціонально організованого інформування багато в чому залежить продуктивність і якість їхньої праці. Йдеться про своєчасне отримання та опрацювання потрібної інформації, за допомогою якої відбувається циклічне повторення стадій процесу управління (отримання, опрацювання повідомлень про стан керованого об'єкта, прийняття нових рішень і передача їх у формі управлінських команд). Елементи системи соціальної інформації між собою

© Л.М.Петренко

мають зв'язки. Наприклад, управління навчально-виховним і навчально-виробничим процесом здійснюється на основі правової інформації (низки чинних законодавчих документів, постанов Кабінету Міністрів України, наказів галузевого міністерства тощо). В своїй діяльності керівники всіх структурних підрозділів навчальних закладів керуються документованою інформацією (навчальні програми, державні стандарти професійно-технічної освіти, мережа та контингент учнів ПТНЗ тощо) та інформацією державних органів і органів місцевого самоврядування (Національна доктрина розвитку освіти, Державна програма «Вчитель», Указ Президента «Про додаткові заходи щодо вдосконалення професійно-технічної освіти в Україні», рішення обласних і місцевих рад, розпорядження, плани роботи і таке інше). Впровадження нових технологій управління навчальним закладом, інновацій в педагогічний процес вимагає від керівників і педагогів використання науково-технічної інформації, вивчення передового досвіду, з яким можна ознайомитись на сторінках газет, журналів, бюлетенів, які віднесені до масової інформації. В повсякденній діяльності керівникам доводиться звертатися до інформації довідково-енциклопедичного характеру (енциклопедій, словників, довідників, рекламних повідомлень та оголошень тощо).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Уточнена нами система соціальної інформації, необхідної для підвищення ефективності управління професійно-технічним навчальним закладам, відповідає всім характеристикам системності і може бути адаптованою з метою використання у їхній практичній діяльності. Подальшого дослідження потребують технології і механізми інформаційно-аналітичного забезпечення управлінської діяльності керівників професійно-технічними навчальними закладами.

1. <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. Ващекин Н.П., Абрамов Ю.Ф. Информационная деятельность и мировоззрение [монография] / Николай Павлович Ващекин, Юрий Федорович Абрамов. Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1990. 296 с.
3. Волкова Т. Розвиток інформаційної інфраструктури регіональних центрів професійно-технічної освіти // Професійна освіта : проблеми і перспективи : збірник наукових праць / ПТОО АПН України ; РВНЗ "КІПУ" / Тетяна Волкова. К. ; Сімферополь : КРП "Видавництво "Кримнавчпеддержвидав", 2010. Випуск 1. С. 6771.
4. Закон України "Про державну статистику" [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Закон України "Про захист інформації в автоматизованих системах" [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Закон України "Про інформацію" [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Закон України "Про науково-технічну інформацію" [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
8. Закон України "Про національну програму інформатизації" [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
9. Інформатизація управління соціальними системами : Організаційно-правові питання теорії і практики : Навч. посіб. / В.Д. Говловський, Р.А. Калюжний, В.С. Цимбалюк та ін.; За заг. ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного. К. : МАУП, 2003. 336 с.
10. Краевский В. В. Методология педагогики : новый этап : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. В. Краевский, Е. В. Бережнова. М. : Издательский центр "Академия", 2006. 400 с.
11. Сурмін Ю.П. Майстерня вченого: Підручник для науковця / Юрій Петрович Сурмін. К. : Навчально-методичний центр "Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні", 2006. 302 с.
12. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклали: О.І. Скопенко, Т.В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с. (Словники України).
13. Ярошенко А.О. Потенціал і ефективність освітньо-інформаційної політики / Алла Олександрівна Ярошенко. К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 256 с.